Globallashuv tendensiyalarining kuchayishi sharoitida yoshlar axborot iste’moli madaniyatini shakllantirish zaruriyati

Abrayev Sherzod Urinboyevich
e-mail: *sherzodabrayev31@mail.ru*
Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada globallashuv jarayonlarining jadallashuvi sharoitida yoshlar axborot iste’moli madaniyatini shakllantirishning ijtimoiy-falsafiy jihatlari tahlil qilinadi. Axborot makonining kengayishi, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va internet tarmoqlarining ommalashuvi yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy faolligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu nuqtai nazardan, yoshlarda tanqidiy fikrlash, media savodxonlik va axborotni saralash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, axborot madaniyati, yoshlar, media savodxonlik, axborot xavfsizligi, tanqidiy fikrlash, raqamli makon.

Аннотация.В данной статье анализируется необходимость формирования культуры потребления информации у молодежи в условиях усиления тенденций глобализации. Рассматриваются социально-философские аспекты влияния глобального информационного пространства, цифровых технологий и социальных сетей на мировоззрение молодежи. Особое внимание уделяется вопросам медиаграмотности, критического мышления и информационной безопасности как важным факторам развития современной личности.

Ключевые слова: глобализация, информационная культура, молодежь, медиаграмотность, информационная безопасность, критическое мышление, цифровое пространство.

Annotation. This article examines the necessity of developing information consumption culture among young people in the context of increasing globalization trends. It analyzes the socio-philosophical aspects of the influence of the global information environment, digital technologies, and social networks on the worldview of youth. Particular attention is paid to media literacy, critical thinking, and information security as essential factors in the development of a modern individual.

Keywords: globalization, information culture, youth, media literacy, information security, critical thinking, digital environment.

XXI asr axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Globallashuv jarayonlari natijasida dunyoning turli hududlari o‘rtasidagi axborot almashinuvi misli ko‘rilmagan darajada tezlashdi. Internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning kundalik hayotining ajralmas qismiga aylandi. Bunday sharoitda axborotni qabul qilish, tahlil qilish va undan oqilona foydalanish madaniyatini shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.Yoshlar jamiyatning eng faol qatlamlaridan biri bo‘lib, ular yangi axborotlarni tez qabul qilishi va ularga moslashishi bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, turli zararli g‘oyalar, yolg‘on ma’lumotlar va manipulyativ axborotlar ham aynan yoshlar ongiga tez ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli yoshlar axborot iste’moli madaniyatini rivojlantirish masalasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-falsafiy ahamiyatga ham ega. Globallashuv iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlarning o‘zaro bog‘liqligi va integratsiyalashuvini ifodalovchi murakkab hodisadir. Bugungi kunda internet va raqamli

texnologiyalar ushbu jarayonning asosiy omillaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida geografik masofalar ahamiyatini yo‘qotib, axborot almashinuvi global xarakter kasb etdi[1]. Globallashuvning ijobiy jihatlaridan biri shundaki, u yoshlar uchun bilim olish, ilmiy manbalardan foydalanish va xalqaro tajribalarni o‘rganish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq axborot oqimining haddan tashqari ko‘payishi axborotning sifati va ishonchliligini baholash muammosini ham yuzaga keltirmoqda[2]. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan ma’lumotlarning katta qismi tekshirilmagan yoki manipulyativ xarakterga ega bo‘lishi mumkin. Bu esa yoshlarda noto‘g‘ri qarashlar va stereotiplarning shakllanishiga sabab bo‘ladi. Shuning uchun axborotni tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Axborot iste’moli madaniyati shaxsning axborotni izlash, qabul qilish, tahlil qilish, baholash va undan samarali foydalanish ko‘nikmalarining yig‘indisini anglatadi. Ushbu madaniyat quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi:

- axborotga ehtiyojni anglash;
- axborot manbalarini tanlay bilish;
- axborotning haqqoniyligini tekshirish;
- axborotni tanqidiy tahlil qilish;
- axborotdan maqsadli va mas’uliyatli foydalanish[3].

Yoshlar orasida axborot iste’moli madaniyatini shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Chunki axborot madaniyati yuqori bo‘lgan shaxs turli manipulyativ ta’sirlarga kamroq beriladi va mustaqil fikrlash qobiliyatiga ega bo‘ladi.

[1] Toffler A. *The Third Wave*. – New York: Bantam Books, 1980. – P. 165.

[2] Castells M. *The Rise of the Network Society*. – Oxford: Blackwell Publishers, 2010. – P. 407.

Axborot madaniyati shuningdek, insonning ma’naviy kamoloti bilan ham chambarchas bog‘liq. Chunki axborot nafaqat bilim manbai, balki qadriyatlar va ijtimoiy me’yorlarni shakllantiruvchi omil sifatida ham namoyon bo‘ladi. Yoshlar axborot iste’moli madaniyatining shakllanishida bir qator ijtimoiy institutlar muhim rol o‘ynaydi.Oila yoshlarning dastlabki ijtimoiylashuv muhiti hisoblanadi. Ota-onalar farzandlarning internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirishda, ularga axborotni tanlash va baholash mezonlarini o‘rgatishda muhim o‘rin tutadi[4].Maktab va oliy ta’lim muassasalari media savodxonlikni rivojlantirishning asosiy markazlaridan biri hisoblanadi. O‘quv jarayonida tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish va ilmiy manbalar bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish zarur.Ommaviy axborot vositalari va internet platformalari yoshlarning dunyoqarashiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois axborot tarqatuvchi subyektlar ham ijtimoiy mas’uliyat tamoyillariga amal qilishi lozim.Axborot xavfsizligini ta’minlash, media savodxonlik dasturlarini ishlab chiqish va yoshlarni zararli axborotlardan himoya qilish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biridir[5].Media savodxonlik zamonaviy jamiyatda axborot iste’moli madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi. U shaxsning media mahsulotlarini tahlil qilish, baholash va yaratish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi.

Media savodxonlikning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- yolg‘on va haqiqiy axborotni farqlash;
- manipulyativ texnologiyalarni aniqlash;
- axborot manbalarining ishonchliligini baholash;
- internet etikasi qoidalariga rioya qilish.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, media savodxonlik darajasi yuqori bo‘lgan yoshlar dezinformatsiya va turli axborot xurujlariga nisbatan barqarorroq bo‘ladilar[6]. Shu sababli media savodxonlikni ta’lim tizimiga keng joriy etish bugungi kunning muhim talablaridan biri hisoblanadi.

[3] Bell D. *The Coming of Post-Industrial Society*. – New York: Basic Books, 1973. – P. 211.

[4] Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – B. 111.

[5] Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – B. 286.

[6] Potter W.J. *Media Literacy*. – Thousand Oaks: Sage Publications, 2019. – P. 34–36.

Globallashuv sharoitida yoshlar axborot iste’moli madaniyatini rivojlantirish uchun quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq:

1. Ta’lim dasturlariga media va axborot savodxonligi fanlarini kiritish.
2. Yoshlarda tanqidiy va analitik fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish.
3. Internet xavfsizligi bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish.
4. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan ma’naviy-ma’rifiy ishlarni kuchaytirish.
5. Ota-onalar va pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini oshirish.
6. Sifatli milliy kontent yaratishni qo‘llab-quvvatlash.

Mazkur chora-tadbirlar yoshlarning axborot makonidagi faolligini oshirish bilan birga, ularning ma’naviy va mafkuraviy immunitetini ham mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda globallashuv jarayonlarining kuchayishi yoshlar hayotida axborotning o‘rni va ahamiyatini yanada oshirmoqda. Axborot oqimining keskin ortishi sharoitida yoshlarda axborot iste’moli madaniyatini shakllantirish dolzarb ijtimoiy-falsafiy vazifa hisoblanadi. Media savodxonlik, tanqidiy fikrlash va axborotni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali yoshlarni turli axborot tahdidlaridan himoya qilish mumkin.Shu bois oila, ta’lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va davlat tashkilotlarining hamkorligi asosida yoshlarning axborot madaniyatini yuksaltirish bo‘yicha tizimli ishlarni amalga oshirish zarur. Bu esa jamiyatning ma’naviy barqarorligini ta’minlash va barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.
3. Bell D. *The Coming of Post-Industrial Society*. – New York: Basic Books, 1973. – 507 p.
4. Castells M. *The Rise of the Network Society*. – Oxford: Blackwell Publishers, 2010. – 597 p.
5. Potter W.J. *Media Literacy*. – Thousand Oaks: Sage Publications, 2019. – 560 p.
6. Toffler A. *The Third Wave*. – New York: Bantam Books, 1980. – 544 p.

7. UNESCO. *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers*. – Paris: UNESCO Publishing, 2021. – 192 p.
8. Quronov M. *Yoshlar ma'naviyati va mafkuraviy immunitet*. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 224 b.
9. Tulenov J.T. *Falsafa*. – Toshkent: O'zbekiston, 2018. – 496 b.
10. Ergashev I., Yusupov E. *Globallashuv va ma'naviyat*. – Toshkent: Akademiya, 2017. – 288 b.